

3. Методичні рекомендації з формування складу витрат та порядок їх планування у торговельній діяльності. [Електронний ресурс]. – Доступний з [http:// me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article? art_id=145488&cat_id=32854](http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=145488&cat_id=32854).

Дуляба Н.И., Шкиря М.Г. Социально-экономическая сущность и место текущих расходов в деятельности предприятия

Определена сущность затрат предприятия в целом, согласно существующего нормативно-правового обеспечения в Украине. Установлено, что текущие расходы предприятия – это разновидность расходов соответственно их классификации по признаку периодичности возникновения. Согласно действующему законодательству существует различие между бухгалтерским и управленческим подходом определения текущих расходов. Определена сущность и состав текущих расходов торгового предприятия по управленческому подходу. Установлено, что текущие расходы торгового предприятия включают себестоимость реализованных товаров, издержки обращения и другие обязательные платежи из прибыли.

Ключевые слова: затраты, текущие расходы, управленческий учет, бухгалтерский учет, торговое предприятие.

Dulyaba N.I., Shkiryа M.G. Socio-Economic Nature and Place of Current Expenses of a Business

The essence of enterprise costs as a whole in accordance with the existing legal system in Ukraine is studied. The operating costs of the company are assumed to be the costs according to their classification on the basis of frequency of occurrence. According to the current regulations there is a difference between accounting and management approach to the definition of operating costs. The essence and composition of current expenditure of the commercial establishment are defined using management approach. Operating costs of the commercial establishment are proved to include cost of goods sold, distribution costs and other duties on profits.

Key words: costs, operating costs, management, accounting, bookkeeping, business, enterprise.

УДК 336.22+338.246.025.2

Здобувач О.Ю. Клепанчук¹ – Львівська КА

ДОСЛІДЖЕННЯ МІСЦЯ ТА РОЛІ ПОДАТКІВ У СУСПІЛЬСТВІ

Досліджено місце і роль податків у суспільстві представниками різних наукових шкіл, сучасну теорію оподаткування. Розглянуто фінансову систему ранньоісторичного періоду близькосхідних держав Стародавнього Риму та давньогрецьких міст-держав, епохи середньовіччя. Досліджено ідеї наукової течії "камералізм", англійських філософів-економістів XVI-XVII ст., ідеї французької школи фізіократів, класичної політичної економії, завдяки якій було започатковане вивчення основних принципів побудови податків і податкової системи, погляди представників історичної школи (соціально-політичного напрямку в політекономії) та основоположника російської фінансової науки І.Х. Озерова. Розглянуто філософську концепцію марксизму та маржиналістів, теорію неоконсерватизму.

Підсумовуючи багатовіковий досвід дослідження місця й ролі податків у суспільстві представниками різних наукових шкіл, зроблено узагальнення стосовно того, що податки розглядаються як обов'язкові платежі, що використовуються для фінансування суспільних благ і послуг, і податки є дієвим засобом фінансової політики держави для впливу на розташування ресурсів, перерозподіл багатства, суспільний вибір громадян у демократичному суспільстві.

¹ Наук. керівник: проф. Г.І. Башнянин, д-р екон. наук

Ключові слова: податки, фінансова політика, ринкове середовище, теорія оподаткування, державні доходи, фінансові ресурси, доходи бюджетів.

Постановка проблеми. Фінансова політика держави в умовах ринкового середовища головним чином ґрунтується на системі фінансових важелів та стимулів, серед яких провідне місце займають податки, збори, інші обов'язкові платежі суб'єктів підприємництва, домогосподарств, інших категорій платників до бюджету та цільових фондів загальнодержавного значення. Основним джерелом державних доходів виступають податкові платежі як соціально-економічне явище. Вони мають відповідний (в інтересах суспільства) вплив на стан економічного розвитку загалом та окремих його складових в розрізі господарських сегментів зокрема, та забезпечують реалізацію соціальних гарантій населенню країни.

Розвиток теорій оподаткування відбувався еволюційно та в контексті демократизації суспільних правовідносин. Упродовж свого розвитку вчення про державу відкривало нові можливості для пізнання суті фінансового господарства держави, а виокремлення фінансової науки у самостійну галузь дало змогу їй у XX ст., використовуючи ідеї неокласиків та вчення про правову державу, обґрунтувати і дати чітке визначення основних елементів фінансового господарства держави, а саме: державних доходів; фінансових ресурсів; доходів бюджетів. Тому важливо провести дослідження розвитку теорій оподаткування.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Питання, що стосуються розвитку теорій оподаткування, розглянуто у працях таких вчених: В.Л. Андрущенко [1], Л.М. Демиденка [2], В.М. Мельника [5], Л.О. Омеляновича [6], І.Х. Озерова [7] О.О. Папайка [6], В.О. Орлова [6], Г.Є. Долматова [6], О.В. Веретенникова [6] та ін.

Метою роботи є дослідження місця та ролі податків у суспільстві представниками різних наукових шкіл.

Виклад основного матеріалу. Що стосується теорії податкових фінансів, то вона має багатовікову історію, а стрижневим моментом її розвитку є обов'язкова орієнтація на фундаментальну податкову концепцію, яка може коригуватися залежно від завдань, які стоять перед державою в той чи інший історичний період. Зазначена теорія має включати модель впливу економічних ефектів оподаткування на результати господарювання, обсяг, характер і напрям інвестицій, сукупний попит та особисте споживання, галузеву і територіальну структуру економіки. Зазначені критерії оптимального оподаткування стали результатом тривалих наукових досліджень та прикладних заходів у фінансовому господарстві держав.

Перші згадки про податки з'являються в роботах мислителів Близького Сходу та в єгипетських манускриптах. Що стосується ранньоісторичного періоду близькосхідних держав, то цей період характеризується догматичним сприйняттям навколишнього світу. Зокрема, іудеї керувалися догмою, що все на землі належить Богові, а це своєю чергою дало підстави іудейським правителям та жерцям (як божим намісникам на землі) накладати повинності за власним розсудом без жодних обмежень. Пізніше у п'ятикнижжі Мойсея було визначено, що Богу належить десятина. Це й стало фінансовою основою Християнської Церкви, хоча й не ліквідувало догматичного змісту фіску.

Стародавній Рим та давньогрецькі міста-держави мали розвиненіші демократичні інституції, ніж Східні цивілізації, оскільки передбачали колегіальність управлінського процесу (рішення про запровадження чи скасування податків приймалося Радою). Використання важелів фіску мало винятково прагматичний характер. Державна скарбниця формувалася за рахунок казенних промислів, надходжень від орендної плати, праці рабів і повинностей іноземців, добровільних внесків і пожертвувань. Кількість податків та обсяг їх надходжень визначалися розміром державних витрат, насамперед пов'язаних із веденням військових дій. Закономірно, що у військовий період фіскальний тягар істотно посилювався. Ксенофонт навіть стосовно цього стверджував, що за надзвичайних ситуацій держава може користуватися усім майном своїх громадян [13].

На думку Арістотеля, кожен громадянин має брати участь у формуванні доходів держави, оскільки остання відіграє значну роль у створенні умов для його благополуччя [13]. Отже, потрібно констатувати, що в античному світі податкова форма одержавлення частини суспільного багатства конституювалася в тих рамках, які визначалися громадськими інтересами на основі колегіальних рішень вільного населення країни.

Домінуюче значення колегіальний прагматизм також мав і під час формування фінансової системи Стародавнього Риму. Спочатку все правління фінансами концентрувалося в сенаті, а вже потім – у руках цезарів. Римські філософи та історики у своїх працях висвітлили притаманні державі методи та механізми акумуляції державних доходів. Однак недостатнє теоретико-методологічне обґрунтування фіскально-економічної концепції суспільного регулювання не стало перепоною на шляху зародження цивілізовано оформленого поголового та майнового оподаткування, об'єднаного в "трибутумі" [5].

Але разом з тим, епоха Середньовіччя відзначається відносною пасивністю розвитку фінансової науки загалом та складових її галузей зокрема.

Наприклад, відомий мислитель XIII ст. Фома Аквінський надавав податкам другорядної ролі. Вчений дійшов висновку про те, що податкові надходження – лише засіб покриття надзвичайних витрат, "дозволена форма пограбування", а головним джерелом державних доходів мають бути домени [2].

Певна активізація наукового інтересу до проблем оподаткування відбулася завдяки меркантилістам в епоху первісного нагромадження капіталу. Перші праці з'явилися в Італії, а їх авторами були: Д. Карафа, Н. Маккіавеллі, Ф. Гвічардіні, Дж. Ботеро. Зазначені автори, обґрунтовуючи пріоритет домен як джерело формування доходів держави, порівняли з "надзвичайними" податковими надходженнями, по суті продовжили розвивати вчення Ф. Аквінського. Прогрес італійських меркантилістів полягає в тому, що вони не засуджують легальне використання "надзвичайних" доходів.

Основним напрямом досліджень англійських філософів-економістів XVI-XVII ст. Ф. Бекона, У. Петті, Т. Мена, Т. Гоббса, та Д. Локка була проблема оптимізації оподаткування. Основна заслуга англійських вчених – це постановка проблеми оптимізації податкової структури не в площині "реальні – особисті податки", а через призму співвідношення між прямими та непрямими податками. Наукова течія "камералізм" (меркантилізм у сфері державного госпо-

дарства) була започаткована у Німеччині в XVII-XVIII ст. Представники цієї наукової течії досліджували прикладні аспекти в галузі оподаткування. Наприклад, К. Клок основну увагу зосереджував на розробці кадастрових оцінок. Водночас головною його заслугою є формування рекомендацій щодо оподаткування доходів за мінусом витрат [7].

Своєю чергою Ф. Юсті та І. Зонненфельз продовжили школу камералістів у XVIII ст. Ф. Юсті, розглядаючи наявні на той час поголівні та майнові податки, дійшов таких висновків: податки в багатьох державах уже не є надзвичайними доходами.

Починаючи з другої половини XVIII ст., науковий світогляд формувалася під впливом ідей французької школи фізіократів, які вважали єдиним джерелом усіх чистих доходів землю. На думку фізіократів, промисловість і торгівля нічого нового не створюють і не додають. Спираючись на цю думку, вчені Ф. Кене, А. Тюрго, О. Мірабо дійшли висновку щодо необхідності переходу від множинності податків до єдиного поземельного. Вагомою заслугою фізіократів є спроби обґрунтувати зв'язок між оподаткуванням та обсягами й ефективністю суспільного виробництва, дослідити критерії справедливого оподаткування та механізми перекидання фіскального тягаря та визначити частку участі кожного громадянина у видатках держави тощо.

Відмінною від наукової концепції оподаткування фізіократів була позиція французького Ш.Л. Монтеск'є, який наголошував на надійності та простоті опосередкованих податків, порядок сплати яких є малопомітним процесом як для платників, так і для носіїв податкової суті. Своєю чергою, англійський філософ Д. Юма, віддаючи перевагу непрямим податкам, цим самим висловлював консервативну відданість середньовічній Англії акцизним формам оподаткування. Ці автори в основу своїх досліджень поклали головним чином юридичні аспекти податкового процесу, розглядали поверхневі механізми податкової форми одержавлення створеної вартості, але разом з тим не звертали належної уваги на глибинні об'єктивні передумови та соціально-економічні наслідки оподаткування [12].

Отже, протягом XV-XVIII ст. податкова теорія пройшла певну еволюцію від повного заперечення податків як джерел державних доходів до абсолютного їх сприйняття у такій якості. Окрім цього, зазначений етап характеризується прикладним характером, що пов'язано із зміною форм і методів податкових відносин за певних соціально-економічних умов, але не відрізняється системністю наукових досліджень.

Значним кроком у дослідженні податкових фінансів стало зародження класичної політичної економії, завдяки якій було започатковане вивчення основних принципів побудови податків і податкової системи. Основоположником цієї науки вважають англійського економіста А. Сміта, який у роботі "Дослідження про природу та причини багатства народів" одним з перших вивів чотири основоположні принципи оподаткування [9].

Теорію податків англійської класичної політичної економії логічно завершив Д. Рікардо. На його думку, "податки складають ту частку продукту землі та праці країни, яка надходить у розпорядження уряду: вони завжди сплачу-

ються або з капіталу, або з доходу країни" [8]. Він ще чіткіше, ніж А. Сміт, визначив завдання та екологічні особливості податків і довів, що податкове регулювання повинно заохочувати нагромадження та розширення виробництва. Рікардо Д., як і А. Сміт, підкреслював необхідність звільнення капіталу від оподаткування і виступав проти непрямих податків як таких, що збільшують витрати виробництва, зменшують прибуток і скорочують споживання.

Своєю чергою німецькі вчені Л. Штейн та А. Шеффле, які були представниками історичної школи (соціально-політичного напрямку в політекономії), заперечили соціалістичні засади оподаткування за Ж. Сімонді. Вони зробили узагальнення стосовно того, що фінансові явища є закономірними, а станом та потребами розвитку економіки визначається склад і функціональне призначення фінансових інституцій держави [6].

З'ясовуючи сутність податків, не можна не зупинитися на дослідженні поглядів основоположника російської фінансової науки І.Х. Озерова. У своїй фундаментальній праці "Основи фінансової науки" він зазначає: "...податки – це обов'язкові платежі, що сплачуються підданими держави для виконання покладених на неї функцій" [7]. На розвиток економічної думки в середині XIX ст. помітного впливу набула філософська концепція марксизму. Такий вплив мав стихійний характер з яскраво вираженими ознаками досягнення певної політичної мети. Адже варто зазначити, що ні К. Маркс, ні Ф. Енгельс не мали належних розробок в галузі фінансової науки.

Наприкінці XIX ст. і на початку XX ст. з'явилася низка нових напрямів дослідження податків, зокрема маржиналізм або суб'єктивно-психологічна школа. Представники зазначеної наукової течії У. Джевонс, Л. Вальрас, К. Менгер, Е. Сакс розглядали проблему вартості з позицій граничної корисності товару.

Вагомий внесок у розвиток наукової теорії податків зробив А. Вагнер. Він один з перших зазначив, що "податки як примусові платежі окремих господарств стягуються державою частково для державних видатків, частково – для змін у розподілі суспільного продукту". Іншими словами, А. Вагнер до суто фіскального призначення податків додає і регулюючу спрямованість цих обов'язкових платежів.

На відміну від А. Вагнера, який природу податків обґрунтовував обов'язком особи сплачувати тій державі, в якій ця особа проживає, кошти для виконання покладених на державу функцій, Е. Сакс обґрунтовує сутність податку з огляду на лише економічні явища [10]. Е. Сакс виводить сутність податків з поняття обміну між державою та юридичними й фізичними особами, наголошуючи при цьому на безеквівалентності такого обміну.

Погоджуємось з точкою зору В.М. Суторміної [10] стосовно того, що істотний внесок у розвиток фіскальної науки зробили представники шведської школи – К. Віксель та його учень Е. Ліндаль. У своїй роботі "Новий принцип справедливого оподаткування" К. Віксель розглядає податки не лише як канали поповнення доходів бюджету, як це робили представники маржиналістичної теорії, а й як засіб фінансування державних видатків. Він, зокрема, зазначає: "Я застосовую сучасну концепцію граничної корисності та суб'єктивної вартості до суспільних послуг і податків індивідуальних осіб на ці послуги".

Відкриття К. Вікселя полягає в тому, що він уперше пов'язав податкові принципи з формою податкового управління, насамперед із процесом затвердження податків парламентом. У працях Е. Ліндаля податки розглянуто як своєрідну плату за державні суспільні послуги. Так само, як і К. Віксель, він вважав, що головною проблемою оподаткування є досягнення справедливості.

Найповніше фіскальна теорія, долучена до концепції добробуту та справедливості, розкривається в працях англійського економіста А.С. Пігу. Автор вважав, що сплата податків відбувається поза ринковими відносинами і в оподаткуванні не можна вживати поняття граничної корисності. Основний принцип податків, за А.С. Пігу, – це принцип найменшої сукупної пожертви [10].

Останнім представником класичної суб'єктивно-психологічної школи, яким вважається Дж. Кларк, у сферу виробництва й розподілу суспільного продукту перенесено принцип граничної корисності. Він розробив економічну доктрину, згідно з якою розподіл національного доходу між факторами виробництва відповідає "принципу справедливості"; кожний суб'єкт виробничих відносин отримує те, що він створив [3].

Світова економічна криза 1929-1933 рр. засвідчила істотні недоліки в побудові економічної системи та довела неспроможність останньої саморегулюватися і на цій основі досягати рівноваги в системі господарювання. Неокласична доктрина з її маржиналістськими ідеями виявилася неспроможною і на зміну їй прийшло кейнсіанство. З одного боку, кейнсіанство є прямим запереченням неокласицизму, а з іншого – воно увібрало в себе низку його важливих принципів. Так, маржиналізм з його суб'єктивно-психологічними постулатами знайшов у теорії Дж. Кейнса своє втілення й подальший розвиток.

Економічна доктрина Дж. Кейнса запропонувала шляхи поліпшення функціонування господарського механізму та пом'якшення суперечностей ринкової економіки. Дж. Кейнс розробив принципово нову теорію податків, спрямовану на державне регулювання економіки за умов ринкових відносин. Це регулювання здійснюється за допомогою різних економічних інструментів, зокрема й податків, які Кейнс розглядає як "вбудовані механізми гнучкості", що амортизують кризові явища й рівномірно розподіляють податковий тягар залежно від доходів [4].

Він вважав, що держава повинна вилучати за допомогою податків частину заощаджень і фінансувати за їхній рахунок державні витрати й інвестиції. Отже, ідеї Дж. Кейнса дали початок новим методам теоретичного дослідження, що висувались у концепцію "ефективного попиту". Це дало змогу вмонтувати рух податків у рух макроекономічних показників.

Висновки та думки кейнсіанців відображено в інституціоналізмі – течії економічної теорії XX ст., представниками якої були П. Самюелсон, В. Нордгауз, Дж. Гелбрейт та Т. Балог. Ці економісти приділяли істотну увагу дослідженням можливостей фіскального регулювання економіки з використанням мультиплікативних ефектів податків та державних видатків.

У другій половині XX ст. окремі наукові дослідження в оподаткуванні дістали назву неоконсерватизму. А найвідомішим представником цього напрямку вважається М. Фрідман, який виступив за обмеження державного втручання в економіку лише грошовою системою.

У середині 70-х років XX ст. розвиток виробничих відносин у країнах з ринковою економікою виявив суперечності кейнсіанських та інституціоналістських методів дослідження теорії податків і форм державного втручання. Передусім кейнсіанці, розглядаючи регулюючі властивості податків та, на вимогу часу, обстоюючи прогресію в оподаткуванні, а інколи й підвищення податків, не дали відповіді на питання про ступінь прогресії та максимальний верхній рівень ставок.

Найбільшу популярність в науковій літературі неокласиків отримала податкова концепція А. Лаффера. Автор у своїй концепції обґрунтував і графічно дослідив залежність між прогресивністю оподаткування, доходам бюджету, рівнем податкової бази у загальнодержавних масштабах. І все-таки неокласики найбільше підійшли до істини, характеризуючи реальні наслідки оподаткування як такого. Саме їхні рекомендації було використано під час проведення податкових реформ у західних країнах наприкінці XX ст., зокрема в США.

Розвиток податкових теорій західної фінансової науки свідчить про тісне взаємопроникнення та взаємодоповнення неокласичних та некейнсіанських ідей. Наука про податки на сьогодні має досить значне теоретичне й методологічне підґрунтя, її принципи одержали глибоку й всебічну аргументацію, витримали перевірку часом, міцно вписалися до загальних положень фінансової науки. Вдалими, на наш погляд, є спроби українських економістів сучасності синтезувати кейнсіанські та неокласичні теорії оподаткування. Вагомий внесок у розробку концептуальних засад функціонування податкової системи перехідного типу зроблено В. Андрущенком, О. Василюком, В. Вишневським, І. Луїною, О. Кириленко, К. Павлюк, Л. Тарангул, В. Суторміною, В. Федосовим й ін.

Зазначені автори розглядають податки як обов'язкові платежі юридичних і фізичних осіб, які запроваджуються для утримання державних структур і фінансового забезпечення виконання ними функцій і завдань держави. Водночас не всі обов'язкові платежі, які надходять до централізованих грошових фондів держави, потрібно вважати податками. Крім податків, в українській фіскальній практиці вживають поняття "плата", "платіж", "збір", "внесок" [14].

Сучасна теорія оподаткування розвивається в межах економіки суспільного вибору. Її видатний представник Дж. Б'юкенен у своїй роботі "Державні фінанси в умовах демократії" розглядає податки як прямі витрати громадян за надані урядом послуги, тому метод їхнього утримання може істотно вплинути на ставлення громадян до розширення чи скорочення обсягу наданих послуг [2]. Автор пішов у своїх дослідженнях далі і вивчив поведінку суб'єктів оподаткування у суспільно-соціальній сфері.

У контексті цього особливої актуальності набувають наукові дослідження У. Вікрі (США) та Дж. Мерлі (Велика Британія). У. Вікрі доходить висновку, що найбільший податковий тягар припадає на талановитих і працьовитих людей. Тож задля сприяння прогресу доходи талановитих людей зовсім не повинні оподатковуватися. Своєю чергою Дж. Мерлі доводить: щоб уникнути дестимулювання економічної активності, податки мають бути пропорційними і рівень ставки має не перевищувати 20 %. Обидва автори сходяться на думці, що високі податки у будь-якому разі призводять до неповного використання продуктивних можливостей платників [1].

Висновки. Підсумовуючи багатомісячний досвід дослідження місця й ролі податків у суспільстві представниками різних наукових шкіл, можна зробити такі узагальнення:

- податки розглядаються як обов'язкові платежі, що використовуються для фінансування суспільних благ і послуг;
- податки є дієвим засобом фінансової політики держави для впливу на розташування ресурсів, перерозподіл багатства, суспільний вибір громадян у демократичному суспільстві.

Для сучасної фіскальної теорії характерне взаємопроникнення двох основних напрямів у фінансовій науці – кейнсіанства і неоконсерватизму, прикладом чого може бути питання необхідності тісного поєднання бюджетної, податкової, монетарно-кредитної політики. Що стосується розбудови ринкової економіки України, то вона значною мірою визначається ефективністю фіскальної політики, основним знаряддям якої є податки. Адже податки акумулюють грошові кошти задля забезпечення виконання основних функцій держави, а саме: соціальних; економічних; управлінських; оборонних та ін.

Як зазначено вище, податки є найдавнішою економічною категорією. Водночас запровадження податків неможливо оцінити однозначно. Погоджуємось з точкою зору Ю.Б. Іванова [11] стосовно того, що відсутність податків паралізує фінансову систему держави загалом, робить її недієспроможною і в підсумку – позбавленою будь-якого сенсу", а з іншого боку – високий рівень податкового навантаження був причиною багатьох воєн, революцій, соціальних конфліктів, інших суспільно-політичних непорозумінь. У контексті цього особливої актуальності набуває проблематика суспільного вибору концепції оптимального оподаткування, яка ґрунтується на двох системних підходах: по-перше, податкові платежі є обов'язковим атрибутом державності, а їх суспільна ціна розглядається у цільовому та примусовому аспектах; по-друге, податки є громадським обов'язком, наслідком свідомого вибору платників за отримані від держави суспільні блага.

Отже, з кінця XIX ст. й дотепер теоретичні розробки в галузі оподаткування підпорядковано вирішенню двох найважливіших проблем:

- регулюючої ролі податків, тобто використання їх у системі економічних відносин як фінансових важелів;
- прогресії в оподаткуванні та обґрунтуванні її теоретично достатнього рівня.

Література

1. Андрущенко В.Л. Фінансова думка Заходу в XX столітті (теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів). – Львів : Вид-во "Каменяр". – 2000. – 303 с.
2. Демиденко Л.М. Розвиток теорії оподаткування вченими Заходу / Л.М. Демиденко // Фінанси України : журнал. – 2004. – № 5. – С. 111-117.
3. Карп М.В. Налоговый менеджмент : учебник [для студ. ВУЗов] / М.В. Карп. – М. : Изд-во ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 477 с.
4. Кейнс Дж. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. Кейнс. – М. : Изд-во "Прогресс", 1978. – 548 с.
5. Мельник В.М. Генеза теорій податків / В.М. Мельник // Фінанси України : журнал. – 2004. – № 8. – С. 42-53.
6. Омелянович Л.О. Податкова система : навч. посібн. – Вид. 2-ге, [перероб. та доп.] / Л.О. Омелянович, О.О. Папаїка, В.О. Орлова, Г.С. Долматова, О.В. Веретенникова. – Донецьк : Вид-во "Дон дует", 2005. – 276 с.

7. Озеров И.Х. Основы финансовой науки: Учение об обыкновенных доходах / И.Х. Озеров. – Изд. 5-ое, [перераб. и доп.]. – М.: Изд-во "Наука". – 1917. – Вып. 1. – 544 с.
8. Рикардо Д. Начала политической экономии и налогового обложения / Д. Рикардо. – М.: Изд-во Госполитиздат, 2007. – 236 с.
9. Черник Д.Г. Налоги в рыночной экономике / Д.Г. Черник. – М.: Изд-во "Финансы", ЮНИТИ, 1997. – 383 с.
9. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов (Вступ. статья и коммент. канд. экон. наук В.С. Афанасьева) / А. Смит. – М.: Изд-во "Соцэкгиз", 1962. – 684 с. – 1955. – Т. 1: Соч. 1. – С. 50-120.
10. Сутормина В.М. Держава – податки – бізнес : із світового досвіду фіскального регулювання ринкової економіки / В.М. Сутормина, В.М. Федосов, В.Л. Андрущенко. – К.: Вид-во "Либідь", 1992. – 328 с.
11. Иванов Ю.Б. Податковая система : підручник / Ю.Б. Иванов, А.І. Крисоватий, О.М. Десятнюк. – К.: Вид-во "Акіна", 2006. – 920 с.
12. Ингрэн Дж. История политической экономии : пер. с англ. / Дж. Ингрэн. – М., 1891. – С. 65-73.
13. Черник Д.Г. Налоги в рыночной экономике / Д.Г. Черник. – М.: Изд-во "Финансы", ЮНИТИ, 1997. – 383 с.
14. Юрий С.І. Бюджетна система України : навч. посібн. / С.І. Юрий, Й.М. Бескид. – К.: Вид-во НІОС, 2000. – 400 с.

Клепанчук О.Ю. Исследования места и роли налогов в обществе

Исследованы место и роль налогов в обществе представителями разных научных школ, современная теория налогообложения. Рассмотрена финансовая система раннего исторического периода ближневосточных государств Древнего Рима и древнегреческих городов-государств, эпохи средневековья. Исследованы идеи научного течения "камерализм", английских философов-экономистов XVI-XVII вв., идеи французской школы физиократов, классической политической экономии, благодаря которой было основано изучение основных принципов построения налогов и налоговой системы, взгляды представителей исторической школы (социально-политического направления в политэкономии) и основоположника русской финансовой науки И.Х. Озерова. Рассмотрены философская концепция марксизма и маргиналистов, теория неоконсерватизма.

Подготовившая многовековой опыт исследования места и роли налогов в обществе представителями разных научных школ, сделано обобщение относительно того, что налоги рассматриваются как обязательные платежи, что используются для финансирования общественных благ и услуг и относительно того, что налоги являются действенным средством финансовой политики государства для влияния на расположение ресурсов, перераспределение богатства, общественный выбор граждан в демократическом обществе.

Ключевые слова: налоги, финансовая политика, рыночная среда, теория налогообложения, государственные доходы, финансовые ресурсы, доходы бюджетов.

Klepanchuk O.Yu. The Research of the Place and Role of Taxes in the Society

The place and role of taxes in the society and a modern theory of taxation are studied by the representatives of different scientific schools. The financial system of the early historic period of the middle-eastern states of the ancient Rome and ancient Greek cities-states of middle ages are considered. Some scientific ideas of cameralism, English philosophers-economists of the 16th-17th centuries, French physiocrat school, classical political economics that founded the study of basic principles of introduction of taxes and tax system, views of the representatives of a historical school (socio-political direction in the political economics), and also the founder of Russian financial science I. Ozerov are investigated. The philosophical concepts of marxism and marginalism, and the theory of neoconservatism are examined. Considering the centuries of experience of different scientific schools' representatives in the research of the place and role of taxes in the society, taxes are summarized to be the obligatory payment used to finance public goods and services, effective means of the state policy to influence resource allocation, wealth redistribution, people social choice in the democratic society.

Key words: taxes, financial policy, market environment, tax theory, government revenues, financial resources.

УДК 338.2

Доц. Г.І. Скорик, канд. экон. наук; асист. М.Б. Швецова, канд. экон. наук; асист. О.І. Тревого – НУ "Львівська політехніка"

ЕНЕРГЕТИЧНА СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Розглянуто сучасний стан енергетичного сектору України, проаналізовано показники виробництва та споживання основних видів палива. Виявлено основні проблеми, що є характерними для вітчизняного паливно-енергетичного комплексу і стримують його розвиток. Досліджено тенденції та перспективи розвитку енергетичного сектору, визначено його слабкі та сильні сторони. Наголошено на необхідності посилення співпраці з країнами Європейського Союзу в рамках пріоритетів, визначених Енергетичною стратегією ЄС. Сформульовано шляхи підвищення рівня економічної безпеки в сучасних умовах.

Ключові слова: енергетична безпека, енергетичні ресурси, ринок, конкурентоспроможність, енергетична залежність.

Постановка проблеми. Україна, як держава, що дедалі активніше включається у загальносвітові процеси глобалізації та інтернаціоналізації, стикається із високим рівнем конкуренції як на макрорівні, так і на рівні окремих суб'єктів господарювання.

Неузгодженість інтересів держави, регіонів та окремих суб'єктів господарювання всередині країни, відсутність узгодженої ефективної стратегії та застарілі методи управління негативно впливають на конкурентоспроможність національної економіки та енергетичного сектору зокрема. Наявні загрози національним інтересам та національній безпеці України, визначені Законом України "Про основи національної безпеки України" [1] здебільшого пов'язані з неефективним використанням паливно-енергетичних ресурсів та недостатньою диверсифікацією джерел постачання. Здійснення відповідної активної політики енергозбереження щодо забезпечення енергетичної безпеки держави передбачає відповідний алгоритм дій та рішень, що дасть змогу забезпечити достатній рівень конкурентоспроможності, захистити економічні інтереси держави тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам економічної і, зокрема, енергетичної безпеки у своїх працях значну увагу приділяли такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як Л. Абалкін, І. Бінько, О. Власюк, В. Геєць, Б. Данилишин, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, А. Козаченко, В. Мунтіян, Г. Пастернак-Таранушенко, А. Сухоруков, В. Шлемко, Г. Захманн та ін. Незважаючи на значний доробок зазначених авторів, питання енергетичної безпеки, порівняно з дослідженнями західних економістів, розглядаються в Україні досить недавно. Проблематика енергетичної залежності України порушується у значній кількості публікацій дослідницько-аналітичних центрів, що дають аналітичну, статистичну та правову оцінку, формулюючи перспективи та загрози розвитку галузі, а саме: Центр Разумкова, Український інститут публічної політики (УІПП), Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України (НІСД), міжнародний центр перспективних досліджень (МЦПД) тощо. У представлених результатах досліджень розглянуто проблему різносторонньо, проте, подекуди декларативно. Саме тому залишається відкритим питання щодо визначення шляхів подолання економічної кризи, розвитку енергетичного сектору та підвищення економічної безпеки держави.